

Fattigdom

– några utgångspunkter

Inledning: Fattigdom – några utgångspunkter	3
Globalisering på gott och ont	10
De fattigas inflytande	16
Demokrati och ansvar	23
En tillväxt som gynnar alla	26
De omöjliga skulderna	31

Fattigdom

– några utgångspunkter

Fattigdom

– några utgångspunkter

Förbättrade politiska relationer och en växande global ekonomi möjliggör en radikal minskning av världens fattigdom. Stora framsteg har de senaste årtiondena skett i vissa länder. Men i andra kvarlever den djupa fattigdomen och klyftorna mellan rika och fattiga växer. Den stora utmaningen i det nya årtusendet är hur viljan att minska fattigdomen ska omsättas i praktisk handling.

UNDER 1990-TALET GENOMFÖRDES EN rad FN-konferenser om de stora utvecklingsfrågorna. Konferenserna utnynnade i ett internationellt åtagande att bekämpa fattigdomen. Huvudmålet är att fram till år 2015 halvera andelen extremt fattiga i världen, i förhållande till situationen 1990.

Övriga överenskomna mål är att:

- alla barn ska gå i skolan 2015
- eliminera könsskillnaderna i skolgången till år 2005
- minska barnadödligheten med 2/3 till 2015
- minska mödradödligheten med 3/4 till 2015
- ge alla som behöver det tillgång till hälsoservice för reproduktiv hälsa
- införa och tillämpa nationella strategier för bärkraftig utveckling och därmed vända den negativa miljöutvecklingen.

Målen är högt satta och det är bara långsamt som utvecklingen tycks gå i rätt riktning. Vi kan till exempel se att andelen extremt fattiga i världen minskar. Men befolkningsökningen gör att antalet fattiga fortsätter att vara ungefär lika många som tidigare. Den vilja att minska fattigdomen som idag ofta uttrycks av politiska och ekonomiska makthavare har ännu inte resulterat i någon radikal omorientering av de strukturer som gör att en stor del av världens befolkning ännu är fattig.

Möjligheterna att utrota fattigdomen kan idag ändå sägas vara bättre än någonsin. Genom att den ideologiska uppdelningen av världen i stormaktsblock försvunnit så har förutsättningarna för demokrati förbättrats. Men samtidigt pågår många konflikter i olika länder, demokratierna är på många håll svaga och politiken är sällan inriktad på att faktiskt bekämpa fattigdomen.

En enorm teknologisk och ekonomisk utveckling har samtidigt skett de senaste årtiondena. Dagens snabba kommunikationer gör att hela världens ekonomi har vävts samman, världsekonomin växer. Resurserna finns alltså, men de används bara i mindre utsträckning för att minska fattigdomen. Utvecklingens resultat är därför både positiva och negativa.

Under den globala ekonomins senaste årtionde har ett 40-tal länder haft en god tillväxt, men 80 länder har samtidigt upplevt hur inkomster-

Ur Nigerflodens vida delta flödar makt och rikedom genom mil efter mil av oljerör. Lokalbefolkningen i Duku-Ama har oljekällor stax intill byn men får ingen del av oljeinkomsterna.

FOTO: SVENERIK SJÖBERG/PRESSENS BILD

na per person har minskat. Ojämligheten i de flesta länder har ökat, inte minst i Sverige. Och inkomstgapet mellan de rikaste och de fattigaste länderna har ökat från 30 mot 1 år 1960 till 74 mot 1 år 1997.

Medan det för några decennier sedan fanns en övertro på att statlig styrning skulle åstadkomma utveckling och välfärd så har tron på marknadskrafternas välsignelse på senare år dominerat. Men, som FNs utvecklingsprogram UNDP skriver: Konkurrensutsatta marknader kanske är bäst för en effektiv produktion, men inte nödvändigtvis för fördelning och jämlikhet. När marknaden tillåts dominera social och politisk utveckling så innebär det en ojämn fördelning av den globala ekonomins resultat – makten samlas hos vissa grupper, nationer och företag medan andra missgynnas.

Idag diskuteras därför hur marknadskrafterna bäst ska samspela med myndigheter och samhällen så att de ekonomiska framstegen leder till en förbättring av alla människors levnadsvillkor och skyddar miljön.

Detta är i högsta grad en politisk fråga och

den skapar motsättningar mellan olika intressen. I annat fall skulle vi med snabba steg vara på väg mot fattigdomens utrotning. Det är inte resurserna som saknats utan viljan och staternas förmåga att styra utvecklingen i en sådan riktning.

Denna vilja är ändå större idag än på mycket länge. Också de som främst hävdar att det är den globala marknaden som skapar välfärd medger idag att marknaden inte räcker för att fördela välfärden och åstadkomma ett bättre liv för alla.

Samspelande faktorer

Utvecklingen har alltså visat att fattigdomen inte försvinner som en följd av ekonomisk tillväxt. Kampen mot fattigdomen kräver att många faktorer samverkar: folklig organisering, demokrati, ärliga och effektiva stater, socialpolitik och fördelningspolitik, ekonomisk politik och inte minst de internationella ekonomiska och politiska relationerna. Det ena understödjer eller undergräver det andra och leder till positiva eller negativa utvecklingsspiraler.

• **Demokrati och inflytande.**

En central aspekt av fattigdom är brist på inflytande och makt. En fördjupad demokrati, där svagare grupper kan organisera sig, ställa krav på lokala myndigheter, regeringen och på företag gör det möjligt för dem att styra utvecklingen till sin förmån. För detta krävs en ärlig, demokratisk stat – ett öppet samhälle med fria medier, ett självständigt rättssystem, fackliga och andra folkliga organisationer.

En viktig orsak till fattigdom och ojämlikhet är att demokratin är begränsad och att de styrande främst sett till sina egna intressen. Detta har också närt ineffektivitet, slöseri och korruption.

• **Rättvis fördelning**

I en levande demokrati kan statens politik styras mot investeringar för allmänhetens välfärd: social service som hälsovård och utbildning, rent vatten, sanitära anläggningar och kommunikationer. Statliga stödsystem som skyddar människor från plötsliga chocker, som arbetslöshet, sjukdom och katastrofer, behövs också.

• **Ekonomisk tillväxt som gynnar de fattiga**

För att ekonomisk tillväxt ska gynna de fattiga krävs en aktiv statlig politik. Smulorna från en marknadsstyrd utveckling räcker vare sig för att mätta de fattiga eller utrota fattigdomen. Den ekonomiska politiken måste innefatta en stimulering av arbetsintensiv industri, stöd till småföretag på landsbygden, jordreformer och stöd till småböndernas produktion, liksom offentliga arbeten.

• **Rättvisa internationella relationer**

De internationella ekonomiska relationerna påverkar starkt de fattiga ländernas möjlighet

till ekonomisk utveckling. En helt marknadsstyrd globalisering missgynnar de fattiga länderna och grupperna. Internationella avtal måste i högre grad se till vad som gynnar dessa länders utveckling. De rika länderna måste öppna sina marknader och de fattiga behöver anpassa sina ekonomiska reformer så att de gynnar de egna befolkningarna.

• **Skulderna**

Utvecklingsländernas skulder uppgår idag till 2 400 miljarder dollar och utgör ett svårt utvecklingshinder. Avskrivning av stora delar av dessa är nödvändigt.

Världen har råd

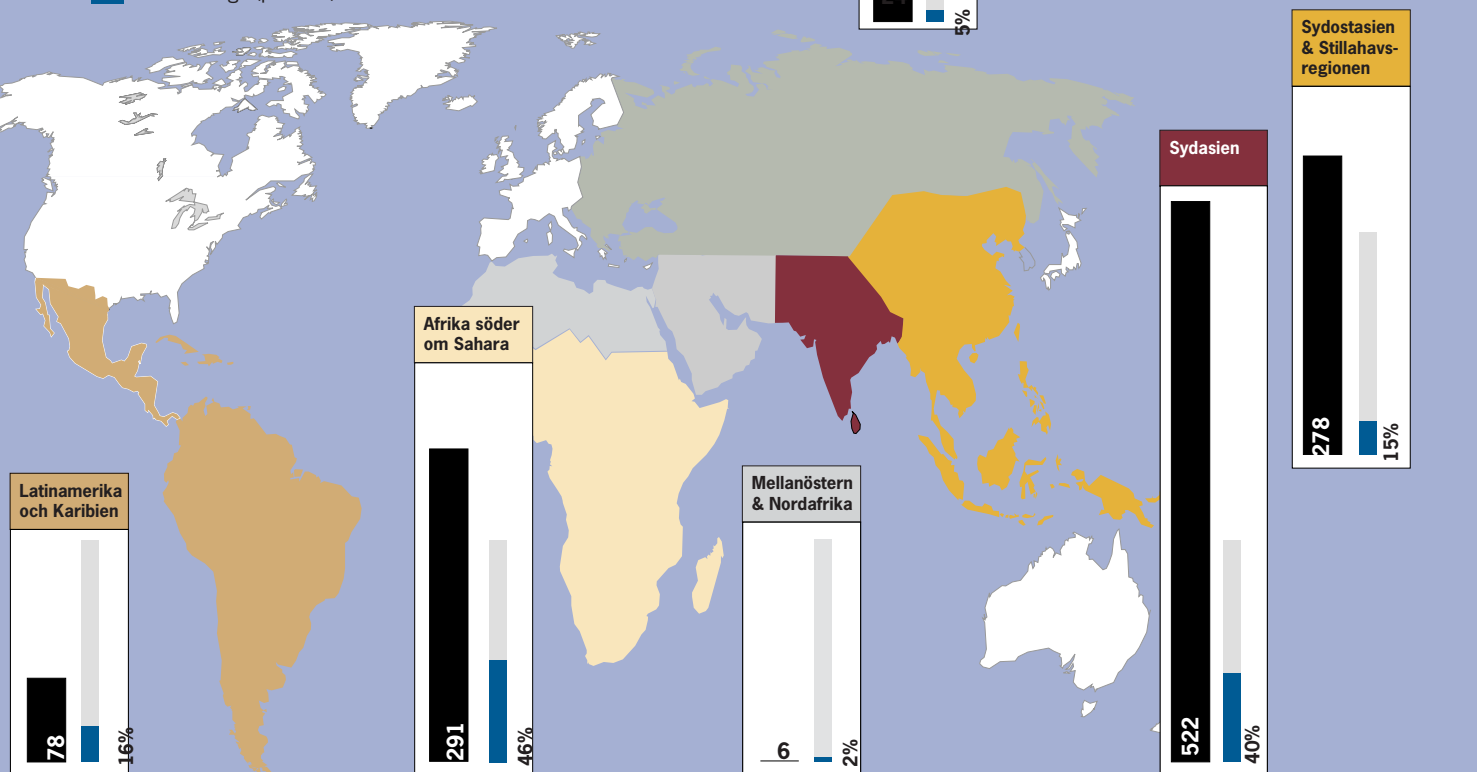
Kostnaderna för att utrota fattigdomen är svåra att beräkna, men behöver inte vara så enorma som man kanske allmänt tror. Kostnaden för grundläggande social service för alla i u-länderna uppskattades 1997 av UNDP bli ca 40 miljarder per år i tio år. Kostnaden för att dessutom få upp de fattigastes inkomster till en nivå där de inte längre är extremt fattiga, beräknades vara ytterligare 40 miljarder. Tillsammans utgör det en halv procent av de globala inkomsterna eller ungefär vad världens sju rikaste personer ägde 1997.

Världen har inte bara råd att utrota fattigdomen, det är också möjligt. Många asiatiska länder har tagit stora steg ut ur fattigdomen. De förbättrade internationella politiska relationerna möjliggör gemensamma ansträngningar. Men arbetet innebär också starka konflikter mellan olika intressen. Den goda vilja som idag uttrycks av världens regeringar måste följas av åtgärder som vänder en utveckling där orättvisorna i världen fortfarande växer.

1,2 miljarder människor lever i extrem fattigdom

■ Antal fattiga (miljoner) 1998

■ Andel fattiga (procent) 1998

KÄLLA: A BETTER WORLD FOR ALL, OECD

Ojämna framsteg i kampen mot fattigdomen

Andelen extremt fattiga i världen har under de senaste 50 åren minskat snabbare än någonsin. De senaste decennierna har den halverats. Ändå minskar inte antalet fattiga.

Mellan 1987 och 1998 beräknas andelen människor som lever på mindre än en US\$ per dag ha minskat från 28 procent till 24 procent. Men eftersom befolkningen under samma period ökat så har *antalet* fattiga knappast minskat. På de flesta kontinenter har antalet fattiga istället ökat.

Liksom 1987 är idag ca 1,2 miljarder människor ytterst fattiga, det vill säga de har knappt så att de kan tillgodose sitt dagsbehov av mat. Men definitionen på vad som är fattigdom kan variera. Man kan till exempel hävda att även en genomsnittlig köpkraft på 2 US\$ per dag är ett

mått på fattigdom. Globalt sett leder det till att antalet fattiga kan räknas till 2,8 miljarder. Läger man ribban högre och ser fattigdom ur ett europeiskt perspektiv så är den stora majoriteten av världens befolkning ännu fattiga.

Den stora positiva förändring som skett är den kraftiga fattigdomsminskningen i Ost-Asien, framför allt i Kina. I Kina minskade antalet extremt fattiga under perioden 1990-98 med 147 miljoner. I

Övriga Ost-Asien har minskningen gått än snabbare och den extrema fattigdomen minskat till drygt elva procent.

Sämre har det gått på övriga kontinenter. I Latinamerika är andelen extremt fattiga ungefär densamma som tidigare, men antalet fattiga har ökat, särskilt om man sätter fattigdomsmåttet 2 US\$/dag. De demokratiska systemen i Latinamerika har stabiliserats, men ekonomierna har inte inriktats på att gynna de fattiga.

Värst i Afrika

Några regioner i världen, främst Afrika och Östeuropa/Centralasien, har upplevt försämringar och stora svårigheter att bryta de negativa trenderna. I Östeuropa har fattigdomen mångdubblats. Men där finns ändå en stark grundval för tillväxt, som kan väntas ta fart när den ekonomiska och politiska omställningen stabiliserats.

I Afrika ökar antalet fattiga och tre av fyra afrikaner lever på mindre än 2 US\$/dag. Inget talar för några snabba förbättringar. Kontinenten är i det närmaste avskärmad från den globala tillväxten. Investeringarna är få, ekonomierna svaga. De politiska systemen är bräckliga och väpnade konflikter plågar många länder. Ekonomiska reformer har gett få positiva resultat.

I Syd-asien har andelen extremt fattiga minskat något, men antalet fattiga har fortsatt att öka. Trots framsteg på sina håll så har de positiva förändringarna inte kunnat hålla jämna steg med befolkningsutvecklingen. En dryg miljard av världens fattiga (under 2 US\$/dag) lever i Syd-asien.

Utvecklingen inom de olika regionerna är långtifrån likartad. Vissa länder gör goda framsteg medan andra till och med blivit fattigare. Inom länderna är skillnaderna också stora. Befolkningen på landsbygden är fattigare än stadsbefolkningen. Etniska grupper som är i minoritet eller saknar inflytande är i regel fattigare. Inom ett hushåll som inte betecknas som fattigt kan ändå vissa medlemmar vara fattiga.

FOTO: LARRY TACKETT/PHOENIX

Marknad i Sabah, Malaysia. Fattigdomen i Malaysia har på drygt tjugo år minskat från 70 till 14 procent.

Tillväxt som gynnar de fattiga

1970 beräknades 70 procent av malaysierna leva i fattigdom. Den siffran hade 1993 sjunkit till 14 procent. Fattigdomsbekämpning har varit ett uttalat mål. 1960-talets "fria" marknadspolitik hade inte lett till minskad fattigdom utan till ökade inkomstskillnader trots god tillväxt.

Den nya politiken innebar ett aktivt statligt engagemang i ekonomin för en tillväxt med utjämning. Den nya politiken både ökade tillväxten och minskade ojämlikheten. Under 20 år var tillväxten i snitt 6,7 procent per år. Några av ingredienserna i den nya politiken var:

- **Industrialisering** och diversifierad export – industrivarornas andel av exporten ökade flera gånger om och industriproduktionens andel av den totala produktionen mer än fördubblades.
- **Landsbygdsutveckling** – jordlösa fick mark, jordbruksstödet ökades, vidareförädling av jordbruksprodukter stimulerades, yrkesut-

bildning av landsbygdsbefolkning och de unga infördes.

- **Arbetsintensiv produktion** – den informella sektorn uppmuntrades. Arbetsintensiva offentliga arbeten gav jobb till arbetslösa, särskilt de unga. Företag som anställde fler än 50 personer gavs skattelättnader. Antalet anställda mer än fördubblades och arbetslösheten minskade till tre procent 1993.

På 1980-talet gavs den privata sektorn en ledande roll, men det byggde på ett nära samarbete mellan staten och företagarna.

1998 inleddes ett särskilt program för att nå de fattigaste, i regel grupper på landsbygden, särskilt minoritetsfolk. Genom detta skapas arbetstillfällen och särskilt stöd går till att bland annat förbättra bostäder, ge barnen näringstillskott och förbättrad utbildning.

(UNDP/HDR 1997)

Klyftorna ökar i de rika länderna

Fattigdom hittar man också i industriländerna. De senaste 20 åren har fattigdomen i de rika länderna ökat.

Flera decenniers mycket positiva ekonomiska utveckling möjliggjorde under 1900-talet en aldrig tidigare skådad förbättring av människors levnadsförhållanden på alla områden i Europa och Nordamerika. Produktionstillväxten gav överskott för utbyggnaden av infrastruktur, skolor och hälsovård liksom mer eller mindre omfattande välfärdssystem, som förde den stora majoriteten av befolkningen ut ur fattigdom. Endast i vissa länder och regioner och bland minoritetsgrupper kvarlever en högre grad av fattigdom.

Under 1970-talet saktade dock den

snabba produktivitets- och produktionsökningen av. Befolkningen i de rika länderna fick från slutet av 1970-talet uppleva både fortsatt standardhöjning för många och ökade klyftor i samhället. Fattigdom och missförhållanden har ökat och de statligt utvecklade välfärdssystemen har i de flesta länder försvagats.

Den globala ekonomin, där alla länder måste anpassa sig till företagens och kapitalets behov för lönsamma etableringar, har minskat staternas manöverutrymme vad gäller beskattning, välfärdsprogram och arbetsmarknadspolitik. Löneskillnaderna har ökat, också i ett land som Sverige, och arbetslösheten har tillåtits vara hög. Ojämligheten i de rika länderna har ökat avsevärt, särskilt i Sverige, USA och Storbritannien. Sverige, med en hög

grad av jämlikhet, har därmed tvingats anpassa sig till övriga OECD-länder i detta avseende.

Ökade inkomstklyftor och relativ fattigdom är något som var och en kan se i Sverige under de senaste 20 åren. När dessa problem betraktas på närmare håll än i den avlägsna fattiga världen blir orsakerna till fattigdomen tydligare. Politiska och ekonomiska beslut kring välfärdssystem, skattenivåer, arbetsmarknadspolitik och finanspolitik visar sig vara avgörande för om vissa människor och grupper ska falla under den nivå som kan anses utgöra fattigdomströskeln. Deltagandet i den globaliserade ekonomin har blivit ett grundläggande villkor för fortsatt tillväxt, men den ställer krav på samhällena som gör det svårt att bedriva en allmän välfärdspolitik.

Rikaste västlandet har också flest fattiga

Sedan länge är antalet och andelen fattiga i de rika länderna som störst i USA, där ett statligt välfärdssystem som det i de europeiska länderna aldrig helt byggts ut. USA är också det land där inkomstspridningen är som störst.

En undersökning av fattigdomens utbredning kring början av 1990-talet kom fram till att cirka 19% av befolkningen i USA är fattig, då de ligger under hälften av medianinkomsten. De flesta europeiska länder har 5–8 procent fattiga, med något högre fattigdom i Storbritannien, Irland och Spanien (Portugal och Grekland finns inte med i studien).

Särskilt uppseendeväckande är fattigdomen bland barn i USA, där ett av fyra barn beräknades vara fattigt. Men än mer markanta är de prekära levnadsförhållanden som vissa grupper lever under, till exempel ensamma äldre kvinnor och barn i familjer med bara en vuxen.

(Smeeding för UNDP 1997)

FOTO: ALEXANDER RUAS

Los Angeles, South Central. Esperanza i svart t-tröja till höger är 16 år och ensamstående mamma till Robert längst fram i bilden. Hon lämnar ljus med sina systrar på platsen där deras kusin sköts till döds av ett rivaliserande gäng tre dagar tidigare.

– Så fort dom får reda på att man är hemlös tror arbetsgivarna att man är helt oduglig, säger Russel Grundle från London. Han har varit bostadslös i 4 år.

16,5 miljoner fattiga i Storbritannien

Två miljoner brittiska barn och 14,5 miljoner vuxna briter lever i fattigdom visar en färsk rapport. Antalet fattiga hushåll har ökat kraftigt. År 1983 beräknades 14 procent vara fattiga, 1999 var siffran 24 procent.

Som fattig räknas den som inte har råd med sådant som tillhör livets väsentligheter – någonstans att bo, värme, mediciner, men också att någon gång kunna bjuda vänner på mat och spendera lite pengar på sig själva.

De bidrag som utgår till barnfamiljer och låginkomsttagare är helt otillräckliga, menar forskarna bakom rapporten. En del andra forskare menar dock att det fattigdomsmått som använts är orimligt generöst tilltaget.

Ett sätt att beräkna fattigdomen på, säger Martin Barnes, chef för aktionsgruppen mot barnfattigdom, är att titta på hushållsinkomsten. Var tredje brittiskt barn lever i familjer vars inkomster är lägre än hälften av medelinkomsten. Mätt med detta mått ökade antalet fattiga barn med 100 000 under nuvarande regerings första två år, till 4,5 miljoner.

(ur Dagens Nyheter 12/9 2000)

”En ingenting-människa”

”Fattigdom är som en sjukdom för dom som lever med den varje dag. En fattig människa jobbar mycket och drömmer mycket. Men hon har alltid kniven i ryggen.

Jag är glad när jag jobbar, är frisk och inte går till socialen. Varje gång jag gick dit började mitt hjärta dunka. Jag darrade i hela kroppen. Jag var som en ingenting-människa. Det är värst att leva på socialbidrag.

Mina barn är mitt liv. Jag tycker om Sverige för att mina barn lever här och att det inte finns krig. Men det finns orättvisor

här också och det finns många som inte vill se det.”

(Leyla Budak)

”Jag blir ledsen när jag ser min mamma jobba så hårt och ändå berätta att pengarna inte räcker. Men jag måste tänka på att det kommer nya tider. Jag måste lämna det gamla bakom mig. Min mamma satsar väldigt mycket på min och min systers utbildning för hon fick själv aldrig plugga. Vi ska läsa så mycket vi kan och vi måste bli något i framtiden.”

(Bilal Budak)

Intervjuer Ylva Mårtens

Bilal och Leyla Budak, Knivsta, Sverige.

FOTO TORA MÅRTENS

Globalisering på gott och ont

GLOBALISERINGEN INNEBÄR en oerhörd ökning av de internationella relationerna, baserad på teknologisk utveckling, snabbare kommunikationer och en liberalisering av handel, investeringar och de finansiella flödena mellan länderna. Globaliseringen öppnar möjligheter för en snabbare ekonomisk utveckling. Denna kan gynna också de fattiga. Men utan särskilda åtgärder gynnar den i långt högre grad de redan rika.

Den ekonomiska och tekniska globaliseringen drivs på av marknadskrafterna. Genom sin styrka och dominans tvingar dessa fram gynnsamma villkor för sin verksamhet. De fria, konkurrensutsatta marknader som öppnats upp är kanske ofta det som mest gynnar ekonomisk effektivitet, men detta behöver inte direkt gynna utjämning och fattigdomsminskning. En sådan beror på hur nationella ekonomier och internationella spelregler ser ut. Marknadskrafterna i sig stärker ojämlikheten. När globaliseringen också får en inverkan på sådant som skatte-, arbetsmarknads- och välfärdspolitik leder det till att dess välsignelser fördelas än mer ojämnt och att makten över ekonomin koncentreras i allt färre händer och nationer.

Ojämlig handel

En öppning av handeln ska normalt leda till ett utökat utbyte av varor och tjänster, lägre priser och till att produktionen förläggs till det land

Bananer lastas i hamnen i Puerto Bolivar, Ecuador. De fattiga länderna kan öka sin export om de rika i högre grad öppnar sina marknader.

FOTO: JEAN-LÉO DUGAST/PHOENIX

där det är billigast. Öppnare handel anses därför vara till nytta för alla, inklusive de fattiga. I verkligheten har det inte fungerat så.

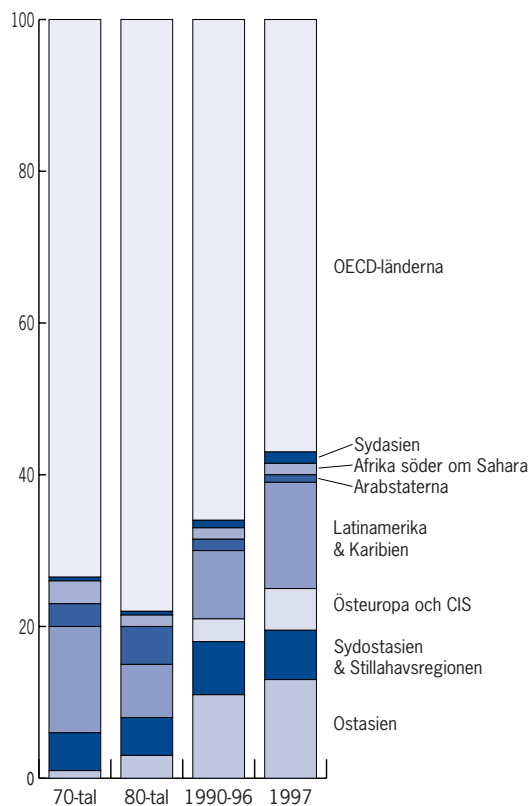
Ofta har exportinriktningen motiverats med hur väl det gått för länder i Ost-Asien, som tidigt satsade på export för världsmarknaden.

Utlandsinvesteringar

– stark tillväxt i några regioner, stagnation i andra.

(Procent av totala utländska direktinvesteringar)

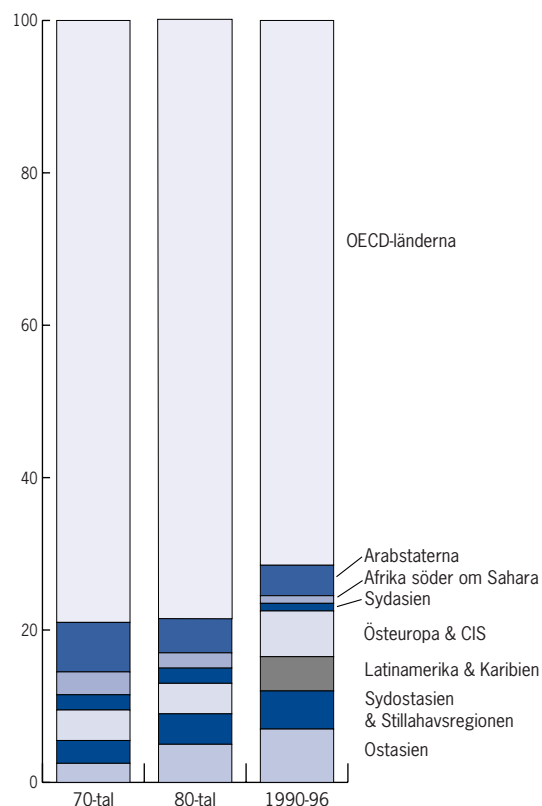
Källa: Data från UNCTAD 1999.

Andel av exporten

(Procent av total export av varor och tjänster)

Källa: Världsbanken 1999.

Klyftor mellan rika och fattiga länder

- Inkomstgapet mellan de rikaste och fattigaste länderna ökar dramatiskt. 1960 var BNP per person i de rikaste 20 länderna 18 gånger högre än i de 20 fattigaste länderna. 1995 hade gapet ökat till 37 mot 1.

- Världens export ökade från ett värde av 61 miljarder US dollar 1950 till 315 miljarder 1970 och 3 447 miljarder 1990.

- Allt färre transnationella företag kontrollerar allt större delar av den globala marknaden. De 200 största koncernerna stod 1992 för 27 procent av världens BNP. 1998 kontrollerade tio företag 85% av marknaden för bekämpningsmedel, och tio telekommunikationsföretag 86% av världsmarknaden.

- De 200 rikaste människorna fördubblade sina inkomster mellan 1994 och 1998, till drygt 1 000 miljarder US\$. De tre rikaste personerna äger tillsammans mer än den sammanlagda bruttonationalprodukten i alla de fattigaste länderna där 600 miljoner människor lever.

Källa: Världsbankens rapport, 2000.

På några årtionden gick dessa från fattigdom till industrialisering och välfärd, genom att skickligt utnyttja världshandeln för sin utveckling. Men väsentligt är att dessa länder, liksom de rika länderna, skyddade den inhemska produktionen under dess uppbyggnadsskede och att regeringarna kraftfullt stödde den inhemska produktionens utveckling. Länderna utvecklade också arbetsintensiv produktion som sög upp arbetskraft, genomförde jordreformer och satsade stort på utbildning, vilket gav de fattigare grupperna tillgångar för att arbeta sig ut ur fattigdomen.

De fattigaste ländernas konkurrenskraft och utvecklingsnivå har visat sig vara så låg att de inte kunnat utnyttja dessa handelns möjligheter. I vissa fall har istället ökad import kunnat konkurrera ut inhemsk produktion. De utländska och inhemska investeringar som krävs för att utveckla en produktion som kan konkurrera på världsmarknaden har också lyst med sin frånvaro. Bara ett tiotal utvecklingsländer har på allvar varit en del av globaliseringen. Elva länder, främst länder i Ost-Asien och ett par latinamerikanska länder, stod för 66 procent av exporten

Försämrade handelsvillkor

Sedan början av 1970-talet har de minst utvecklade ländernas handelsvillkor (Terms of trade – relationen mellan exportpriserna och importpriserna) försämrats med 50%. För u-länderna som helhet beräknades förlusterna genom dessa försämringar ha uppgått till 290 miljarder dollar under 80-talet. Främst var det priserna på råvaror som föll, med 45% under 80-talet. 1991 var de tio procent sämre än de lägsta priserna under den stora depressionen 1932. Men också priserna på u-ländernas industrivaror sjönk drastiskt, med 35% 1970-91, i förhållande till i-ländsvarorna.

från u-länderna 1992. De fick också 66 procent av de direkta utlandsinvesteringarna. Framför allt de afrikanska länderna har inte tillåtit eller haft förmågan att delta i denna utveckling.

För att ändå utnyttja de möjligheter som öppnas genom handeln är utvecklingsländerna, särskilt de fattigare av dessa, i mycket hög grad beroende av att exportera ett fåtal råvaror, som mineraler, te, kaffe, bomull. Priserna på dessa råvaror, i förhållande till priset på industrivaror som de importerar, har sjunkit drastiskt. En studie av FN-organet UNCED (FN:s miljö och utvecklingskonferens) kom fram till att 15 medelinkomstländer förlorade sammanlagt 45 miljarder USD per år i slutet av 80-talet genom dessa prisfall.

Inkomstförlusterna har en avgörande betydelse för de fattiga ländernas (o-)möjlighet att arbeta sig ur fattigdomen. När länderna på senare år allt mer satsat på export har detta visserligen resulterat i ökad export, men inte i motsvarande ökade inkomster eftersom priserna faller. Försök har gjorts att få till internationella avtal för att skydda priserna, men bara de oljeproducerande länderna har lyckats kontrollera priset på olja.

De rikas murar

Hur väl de fattiga länderna lyckas med sina exportsatsningar beror också på de rikas länders öppenhet för deras export. Men just de varor som de fattiga exporterar – jordbruksråvaror och enkla industrivaror, som textilier – är ofta belagda med tullar och kvoter. Enligt UNCTAD (ett FN-organ som arbetar med handelsfrågor) förlorar utvecklingsländerna så mycket som 700 miljarder dollar per år i möjliga exportintäkter från låg-teknologiexport på grund av handelshindren. Avtal finns om att till exempel ta bort restriktionerna för textil-

Chile. Börsen, La Bolsa, i Santiago är hjärtat i den chilenska ekonomin som är på stark uppgång. Här sköter ett antal företrädesvis unga börsmäklare handeln, med hjälp av gester och rop.

import, men förändringarna går långsamt. EU har en mängd intrikata regler om vad och hur mycket som får importeras.

Ett ytterligare problem är att de rika länderna, som EU och därmed också Sverige, skyddar det egna jordbruket med mycket stora subventioner. Kostnaderna för subventionerna av jordbruket i de rika länderna uppgick 1998 till 353 miljarder dollar, sju gånger så mycket som det samlade biståndet. Samtidigt har de fattiga länderna låga skydd och subventioner och tillåts inte öka dessa under nuvarande internationella avtal. Risken för dem är att de därmed förhindras exportera, samtidigt som de inte kan skydda den egna produktionen mot billig import, vilket försämrar deras självförsörjningsgrad och direkt kan skada de fattiga småbönderna

Tjänster till salu

En annan hett debatterad fråga är öppnandet

av handeln med tjänster. Det innebär att inga särskilda hinder skulle få finnas för utländska investeringar i och utländsk kontroll av sådant som transporter, byggande, finansiella tjänster, post och telekommunikation, hotell och restauranger, vatten och avlopp, liksom även utbildning och hälsovård. Sådana förändringar skulle få stora effekter också i ett land som Sverige. I de fattigare länderna skulle de leda till att lokala, mindre företag slogs ut och till att den statliga regleringen och fördelningen av social service och olika tjänster allvarligt skulle undermineras. En av riskerna är att ojämlikheten skulle öka och att de fattiga skulle få en än mer begränsad tillgång till olika tjänster.

Rörligt finanskapital skapar oreda

Den internationella finansiella marknadens ökade frihet och rörlighet är också ett orosmoln. Inom enbart valutahandeln växlas över

De rika länderna förstör de fattigas marknad

På världsmarknaden för jordbruksprodukter pågår ett handelskrig. Medan bönder i Europa högljutt protesterar mot eventuella minskningar av EU:s stöd, så är det bönderna i utvecklingsländerna som drabbas värst. Medan deras jordbruksvaror inte kan tränga in på de rika ländernas marknader, så översvämmas deras egna marknader av billiga produkter från EU.

EU lägger varje år ner 40 miljarder euro (cirka 340 miljarder kronor) på att stödja jordbruksproduktionen i medlemsländerna. Nästan varje produkt som exporteras är direkt eller indirekt subventionerad.

Det kan tyckas bra att Europa säljer billiga matvaror till de fattigare länderna. Både rika och fattiga konsumenter i städerna välkomnar säkert också billiga EU-produkter. Men effekten blir att ländernas egna ekonomiska utveckling skadas.

Den största potentialen för ekonomisk tillväxt i många utvecklingsländer finns i jordbrukssektorn, som ofta sysselsätter mer än hälften av befolkningen. Om de fattiga länderna kunde öka sin jordbruksproduktion och kanske också förädla den, till konserver och färdiga matvaror, så skulle det betyda oerhört mycket. Det skulle stärka småböndernas livsvillkor, skapa sysselsättning och öka exportinkomsterna.

Men detta är svårt eller omöjligt när marknaderna översvämmas av subventionerade produkter från EU eller USA.

Exemplen är många:

FOTO: TINA GUE/PHOENIX

FOTO: THOMAS RAUPACH/PHOENIX

Billiga tomatkonserver från Italien slog ut en senegalesisk konserverfabrik på samma sätt som EUs export av griskött till Polen, Tjeckien och Ungern hotade de lokala köttproducenterna.

I **Västafrika** hindras den lokala förädlingen av tomater genom den flodvåg av tomatkoncentrat som kommer från Europa, främst Italien. De sydeuropeiska företagen får årligen cirka tre miljarder kronor i subventioner från EU. I Senegal ledde

detta till att en konserverfabrik lades ner medan den andra började importera koncentrat från Italien. Tusentals bönder förlorade avsättningen för sina tomater.

I **Brasilien** protesterar mjölkproducenterna mot importen av billiga mejeriprodukter från EU. De europeiska mejeri-exportörerna får årligen bidrag på närmare 15 miljarder kronor, vilket gör att de kontrollerar nästan halva världsmarknaden. Mjölkexporten till Brasilien subventioneras med nära en krona litern, vilket tvingat ner lönsamheten för de brasilianska bönderna. Medan Tanzania får bistånd med närmare två miljoner kronor om året för att bygga upp mejeriindustrin så subventioneras exporten av mejeriprodukter till landet med tre gånger så mycket pengar.

Också **Central- och Östeuropa** drabbas av EU-subventionerna. EU:s stora överskott på griskött 1998 ledde till att billigt griskött vräktes in i Polen, Tjeckien och Ungern. EU stod genom sitt stöd för nästan hälften av det totala värdet. Efter starka protester minskades subventionerna, men riktades då istället till export till Ryssland.

Även om EU:s former för stöd till jordbruket håller på att läggas om så kommer subventioner av export och förädling fortfarande att vara vanligt. Politiskt är det svårare för EU-länderna att minska stödet till Europas bönder än att hörsamma kraven på att EU:s politik inte ska skada produktionen i utvecklingsländerna. Vad som ytterligare krävs är att EU öppnar upp de europeiska marknaderna för jordbruksprodukter från utvecklingsländerna.

1 500 miljarder dollar dagligen. Spekulationer i valuta kan få katastrofala effekter på enskilda länder. När den thailändska valutan kollapsade 1997 ledde det till arbetslöshet för flera miljoner människor. När det internationella kapitalet plötsligt 1997-98 drog sig tillbaka från många länder i Sydostasien skapade det kaos i ekonomierna. Miljontals människor förlorade jobben, lönerna sjönk på många håll till hälften, fattigdomen ökade drastiskt. Även om en återhämtning snart inleddes visar det sig att det tar årtal för lönerna att åter stiga och arbetstillfällena att komma tillbaka.

Protester mot handelsavtal

Dessa och en rad andra frågor, som arbetsförhållanden och miljö, förhandlas i internationella fora, som världshandelsorganisationen WTO. De starka protester som omöjliggjorde WTO-mötet i Seattle 1999, grundades på missnöjet med att de rika länderna söker driva igenom internationella regler, som i första hand gynnar dessa redan rika länder och företag. En internationell rörelse av unga, men även äldre, från både rika och fattiga länder förde fram protester. Bland de protesterande fanns kyrkor, miljögrupper och enskilda organisationer. Och på de möten som kunde genomföras presenterade u-ländernas representanter sin kritik av de förslag som utarbetats.

För att globaliseringen verkligen ska gynna de fattigare länderna måste de rika länderna vara beredda att också göra uppoffringar och inte som nu både äta kakan och behålla den. De fattiga länderna har möjlighet att både öka jordbruks- och industriexport om de rika länderna i högre grad öppnar sina marknader. Det kommer att innebära vissa problem för jordbruket och en del industrinäringar, också i Sverige, men stämma bättre överens med de

FOTO: CHRISTOPHER MORRIS/PRESSENS BILD

Demonstranter tar skydd från tårgas. De protesterar mot världshandelsorganisationen WTOs möte i Seattle i november 1999. Demonstranterna anser att WTO i första hand gynnar de rika länderna.

rika ländernas tal om handelns välsignelser. En fattigdomsinriktad politik skulle gynnas mer av rättvisa och jämlika handelsrelationer än av allt bistånd sammantaget.

Det är alltså angeläget att se globaliseringen ur de fattiga ländernas perspektiv. Detta skulle kunna leda till avtal som skyddar de svagare parterna, till exempel rätt till nationella begränsningar av kapitalets rörlighet, internationell beskattning av internationella kapitalrörelser (den så kallade Tobinskatten) liksom ett öppnande av de rika ländernas marknader för u-landsprodukter. De fattiga länderna behöver också ges möjlighet att gynna de egna ekonomiernas utveckling för att på sikt kunna klara den internationella konkurrensen, på samma sätt som de rika länderna byggde upp sina ekonomier och ännu söker skydda dessa.

De fattigas inflytande

”Myndigheterna verkar inte se de fattiga människorna. De avskyr allt som har med fattigdom att göra.”

röst från Brasilien ur
Voices of the Poor,
Världsbanken

GRUNDEN FÖR EN minskning av fattigdomen är människors egen kraft och organisering. Alltför ofta har åtgärder mot fattigdom setts som något som kommer utifrån, genom staten eller enskilda organisationer, utan de berördas eget deltagande. I bästa fall leder detta till olika förbättringar. I sämsta fall skapar det beroende och passivitet. Men sällan skapar det den dynamiska kraft som krävs för ett långsiktigt eget arbete ut ur fattigdomen. För att utveck-

la sina egna tillgångar och kunna ställa krav på samhället behöver de fattiga en egen kraft – kunskap, organisering, deltagande och makt.

Fattiga människor och grupper saknar i regel detta inflytande. Världsbankens stora studie ”Voices of the Poor” skildrar otaliga upplevelser av maktlöshet bland de fattiga runt om i världen. Denna maktlöshet gäller inte bara relationerna till staten och dess representanter, utan också relationerna till

Militärpolis i Guatemala City stjälar klockor, plånbok och id-handlingar vid kontroll av ungdomar. De kan göra det helt öppet, ungdomarna är totalt maktlösa.

FOTO: ULF ANEER/PHOENIX

Skola i Kina. Flickors utbildning är en mänsklig rättighet, men också en nödvändighet för ett lands ekonomiska utveckling.

FOTO: STIG T. KARLSSON

Jämställdhet gynnar utveckling

Inget samhälle behandlar kvinnorna lika väl som männen. Men en del länder med hög fattigdom har ändå lyckats öka jämställdheten, tack vare att utbildning och hälsovård inriktats på att gynna flickor och kvinnor. Ökad jämställdhet och minskad fattigdom har visat sig gå hand i hand.

När Världsbanken 1999 genomförde sin omfattande studie av fattigdomen i världen var diskrimineringen av kvinnorna en av de mest nedslående iakttagelserna. Runt om i världen pågår ett omfattande förtryck av kvinnor. Detta innebär inte bara övergrepp mot deras mänskliga rättigheter utan är också ett allvarligt hinder mot en ekonomisk utveckling som gynnar alla människor.

Flickor har i de flesta länder ett sämre

utgångsläge än pojkar. Omhändertagandet av flickor är i vissa samhällen sämre och dödligheten högre. Vanligtvis går färre flickor än pojkar i skolan och de tillåts gå färre år i skolan. Detta är särskilt vanligt i Sydasiens och större delen av Afrika. I många länder missgynnas kvinnor av traditionella lagar och regler vad gäller äganderätt, arvsrätt, rätt till giftermål och så vidare.

Ett högre politiskt deltagande av kvinnor skulle på sikt förändra denna ojämlika situation. Men det är bara i ett fåtal rika länder som kvinnor har en någorlunda jämlik politisk representation.

Jämställdhetens positiva effekter på fattigdomsminskningen är tydlig. En rad studier har visat att utbildning av kvinnor förbättrar barnens överlevnads- och utvecklingsmöjligheter. Kvinnor med mer utbildning och bestämmanderätt har större

möjlighet att förbättra sin egen och sin familjs situation. Analyser visar att länder som investerar i flickors utbildning har högre ekonomisk tillväxt. Då de flesta fattiga är jordbrukare innebär kvinnors avsaknad av äganderätt till jord, liksom stora svårigheter att till exempel få lån för investeringar eller rådgivning för jordbruket, att hushållsproduktionen hålls tillbaka. I Kenya visade det sig till exempel att när kvinnliga jordbrukare gavs samma utbildning och tillgång till insatsvaror som män kunde produktionen öka med upp till 22 procent.

Positiva förändringar är på gång i många länder. I alla världsdelar lever kvinnor längre än män och i flera regioner, som i Ost-Asien och Latinamerika, är fler flickor än pojkar inskrivna i primärskolan. Kvinnors politiska representation har förbättrats i en rad länder och deras legala rättigheter förstärkts.

Jag vill bli pilot

”Jag är tolv år. Jag har bott på gatan i två år. Min pappa dog i en bilolycka och min mamma kunde inte ta hand om mig. Jag jobbar med att bära grönsaker på marknaden. Ibland vaktar jag och en kompis bilar på nätterna utanför ett hotell.

Det bästa jag vet är musik och fotboll. Jag var med i skolkören och spelade ”dungu”. Det är ett stråkinstrument. Ibland spelar jag fotboll med dom andra gatubarnen om vi hittar nån som har en boll.

Det är dagar när jag inte har nåt att äta. Min favoritmat är majsgröt för den maten stannar länge i magen.

FOTO: TORA MÄRTENS

Jag drömmer om att få gå i skolan igen. Jag vill bli pilot eller matematiker för jag är bra på matte. En matematiker tjänar

mycket pengar. Och blir berömd.”

Abbey Ssebaya, 12 år, gatubarn, Kampala, Uganda. Intervju Sofia Klemming.

FOTO TORA MÄRTENS

Allting hänger på utbildningen

”Jag växte upp här i byn och nu försörjer jag mina döda bröders familjer. Dom är 40 stycken. Vi lever på det vi odlar. Det mesta säljer vi för att betala skolan. Vi har inte tillräckligt med jord, bara fem tunnland. Vi skulle behöva femton.

Vad jag saknar mest är ett par oxar och jordbruksredskap. En oxkärra och en skottkärra för att transportera skörden. Nu måste vi bruka jorden för hand med små hackor.

Regeringen gör ingenting för

dom fattiga. Dom lokala myndigheterna samarbetar inte med oss i byarna. Lokalpolitikerna hjälper bara sig själva. Dom är lögnare. Men vi har vår klan, vi är organiserade. När vi har problem sätter vi oss ned och pratar.

Jag vet inte hur det kommer att gå för oss i framtiden. Det beror på om vi lyckas utbilda barnen. Misslyckas vi med det har vi misslyckats totalt.”

Okello Sam, 49 år, jordlös bonde i Kumi, Uganda. Intervju Sofia Klemming.

FOTO: LENNART OLSON/TIOFOTO

Rajasthan, Indien.
Byrådet sammanträder
och beslutar om byns
gemensamma angelä-
genheter.
För den fattige är det
främsta stödet i nödens
stund den egna gruppen
– familjen, bysamman-
slutningen, kvinno-
gruppen, bonde-
föreningen.

jordägare, banker, arbetsgivare, penningutlå-
nare och marknaden.

Överallt berättar fattiga människor om hur
de utsätts för övergrepp av allehanda slag. Kla-
gomål till polisen leder ingen vart, domstolarna
dömer till de rikas förmån, banker ignorerar de
fattiga; arbetsgivare, jordägare och penningut-
lånare tvingar in de fattiga i livegendom. Kor-
ruption är mer regel än undantag. Det är van-
ligt förekommande att statlig service är under-
målig – lärare kommer inte till skolorna på
landsbygden i Indien, jordbruksrådgivarna i
Zambia lyser med sin frånvaro, sjukvårdspers-
sonal kräver avgifter för att behandla sjuka,
och så vidare.

Ofta når samhällsservice och utvecklings-
program alltså inte till fullo fram till dem de
är riktade. Det är inte ovanligt att de genomförs
ineffektivt och i regel skummar de inflytelserika
(myndighetspersoner eller lokal elit) av en viss

del av hjälpen. Effektiviteten i utvecklingspro-
jekt och program, som ligger under statlig kon-
troll, är därmed ofta låg. Kyrkor och enskilda
organisationer gör ofta, men inte alls alltid,
goda insatser. Men de enskilda organisationer-
na är å andra sidan små och får i regel bara
begränsade lokala effekter. Vad människor i
Världsbanksstudien såg som sitt främsta stöd i
nödens stund var den egna gruppen – familjen,
bysammanslutningen, kvinnogruppen, bonde-
föreningen. Men sällan utvecklas dessa till
några starka påtryckningsgrupper.

För att åstadkomma detta behöver männis-
kor utveckla starkare egna lokala organisatio-
ner och knyta samman dessa till nätverk, som
kan få stöd av enskilda organisationer och civi-
la grupper. Genom dessa kan de formulera
sina krav, utvinna stöd, aktivt delta i utveck-
lingsarbetet och kontrollera att programmen
fungerar. Denna organisering är också vad

*”Ledarna har
makten, men de
har inget intresse
för det vanliga
samhället.”*

*”Folk sätter nu
sitt hopp till Gud,
eftersom regeringen
inte längre bryr sig
om sådana saker”*

Ur Voices of the Poor,
Världsbanken, 2000

Jag trodde det var malaria

”Jag är HIV-positiv. Jag blev våldtagen. Det var en gammal man. Min morfar kände honom. Jag var 16 år. Jag var rädd.

Sen började jag känna mig svag. Feber. Jag trodde det var malaria men morfar sa åt mig att gå till AIDS-informationscentret. Dom sa till mig att inte vara rädd, för jag är inte den enda. Jag började drömma att jag skulle dö väldigt fort.

Jag har letat efter jobb, men det är svårt att hitta. Jag kan jobba som sekreterare, servera folk, laga mat i folks hem. Nu är jag mest hemma på dagarna. Jag tycker om att hjälpa morfar. Tvätta, laga mat,

FOTO TORA MÅRTENS.

sopa. Mormor är den som betyder mest för mig.

Jag har inte tillräckligt, men jag är inte fattig. Jag kan äta, även om det bara är ett mål om dan. En del äter inte alls. Förutom AIDS är mitt stora problem att inte få gå i skolan. Det fanns inga pengar

Jag är med i kyrkokören och när jag sjunger blir jag lycklig. Jag vet att jag inte kan få barn, på grund av mitt problem. Men jag skulle gärna vilja ha barn. Men jag vill inte gifta mig.”

Sanuy Harriet Ndagire, 19 år,
HIV-smittad, Kampala, Uganda.
Intervju Sofia Klemming.

som krävs för att hålla de styrande ansvariga, lokalt och nationellt och förhindra korruption.

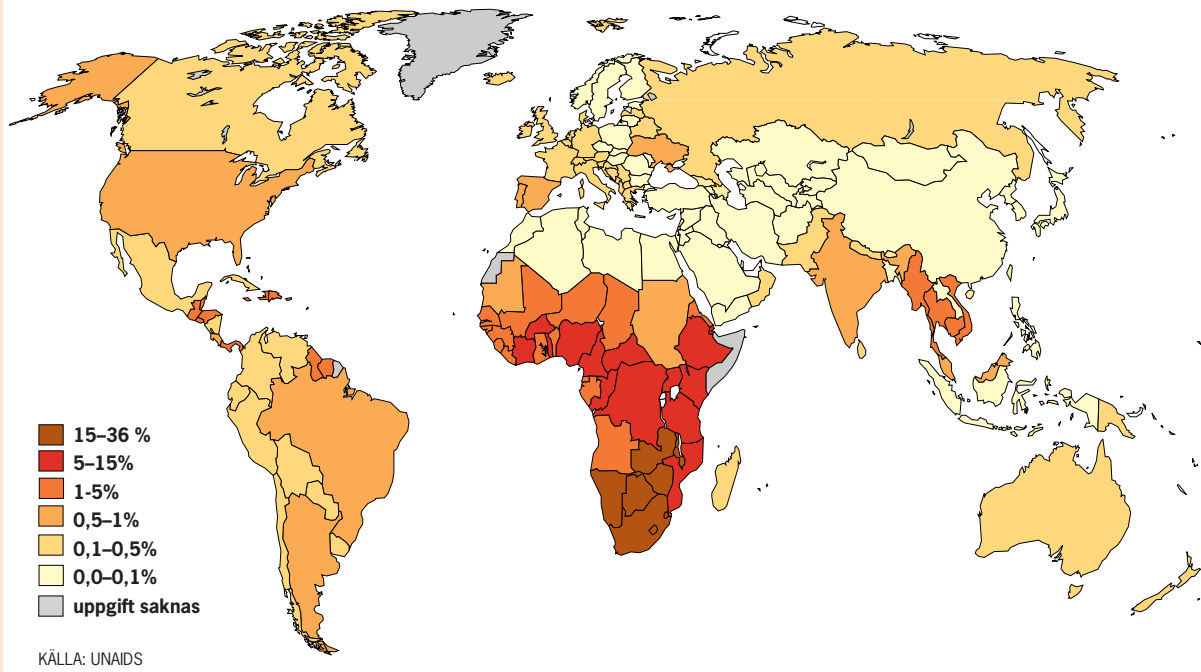
I många länder pågår idag decentraliseringssträvanden. De centrala myndigheterna överlämnar ansvar för till exempel skola och hälsovård till kommunerna. Detta kan i sig vara ett sätt att stärka demokratin, lokalt inflytande och de statliga programmens effektivitet. Men för att nå sådana resultat krävs dels att de lokala myndigheterna ges den kapacitet de behöver, dels att medborgarna har den information, kunskap och organisering som behövs

för att samarbeta med och kontrollera de lokala myndigheterna. Det innebär ibland konflikter eftersom olika politiska och ekonomiska intressen ställs mot varandra.

”De fattiga” eller ”de svaga” är heller aldrig en homogen grupp med gemensamma intressen. Också här finns sociala skiktningar och motsättningar. Människornas gemensamma kraft, byggd på kunskap och organisering blir då avgörande för om deras intressen ska tillgodoses och om de på sikt ska kunna bygga upp en demokrati underifrån.

Utbredning av HIV/AIDS i världen i slutet av 1999

33 miljoner vuxna lever med HIV/AIDS

AIDS får allt större konsekvenser

HIV/AIDS-epidemin får allt större samhällsekonomiska konsekvenser, förutom den fattigdom och det lidande den åsamkar individer och familjer. I de värst drabbade länderna påverkas den ekonomiska tillväxten allvarligt på lång sikt.

I södra Afrika kommer nationalinkomsten att minska med 15-20 procent under de närmaste tio åren på grund av epidemin. I Sydafrika, där 20 procent av befolkningen beräknas vara smittad, beräknar forskare att BNP kommer att vara cirka 17 procent lägre år 2010 än den hade varit utan HIV/AIDS. Liknande gäller för andra länder

i södra Afrika med hög smittfrekvens.

Den kanske värsta konsekvensen är de många barn som drabbas. Miljontals barn blir föräldralösa, familjer upplöses och barnen drabbas av social misär, lämnar skolan, blir undernärda och riskerar att dras in i brottslighet. I slutet av 1999 var 13,2 miljoner barn i Afrika föräldralösa på grund av AIDS.

Enligt arbetsorganisationen ILO kommer en rad länder, främst i Afrika, att ha miljontals färre arbetande människor i framtiden på grund av epidemin. Barn kommer därför att tvingas in i arbetslivet tidigare och gamla måste arbeta längre.

I 16 afrikanska länder är mer än tio procent av den vuxna befolkningen smit-

tad, i sju länder fler än 20 procent. Med 4,2 miljoner smittade har Sydafrika det största antalet smittade i världen. De största framstegen i kampen har nåtts i Uganda där andelen smittade minskat från 14 procent till åtta procent.

I Asien är andelen smittade fortfarande låg. Bara i Kambodja, Myanmar och Thailand är mer än en procent smittad. I Latinamerika är smittfrekvensen i de flesta länder också under en procent. I Öst-Europa och före detta Sovjet har smittfrekvensen ökat. Fortfarande är den dock under en procent, med den högsta andelen i Ukraina. Spridningen är störst i vissa riskgrupper, som sprutnarkomaner.

Fattigdom i systemskiftets spår

Aldrig i historien har ett politiskt-ekonomiskt systemskifte gått så snabbt och varit så djupgående som i det forna Sovjetunionen och Öst-Europa.

Den fattigdom som följt i omställningens spår har knappast heller någon motsvarighet. På några år föll minst 100 miljoner människor ner i fattigdom. Medan ungefär 14 miljoner människor beräknades leva på mindre än fyra US\$/dag 1989 så hade antalet i mitten av 90-talet ökat till 147 miljoner. Ojämlikheten i de olika samhällena har ökat dramatiskt. Minoriteter, kvinnor, gamla, arbetslösa och andra har missgynnats.

Under de socialistiska systemen var medborgarnas sociala trygghet relativt hög. Men systemet byggde på att medborgarna saknade en rad politiska och mänskliga rättigheter. Med systemskiftet gavs människor tillbaka dessa rättigheter och en hög grad av frihet, men deras säkerhet underminerades av de kollapsande ekonomierna och nedbrytningen av statsapparaten.

Omställningarna i regionen har inneburit stora mänskliga kostnader. Ett antal miljoner människor har helt enkelt inte överlevt. En annan kostnad är den ökade sjukligheten, till exempel har vanliga sjukdomar som tuberkulos kraftigt ökat.

Andra kostnader av omställningen, som utvidgat fattigdomen, är:

- starkt ökad ekonomisk ojämlikhet,
- ökad ojämlikhet mellan könen,
- försvagning av utbildningsväsendet,

TORBJÖRN ZADIG/PHOENIX

Vilnius, Litauen. Den nya generationens gatsopare.

- omfattande arbetslöshet,
 - en ökning av den informella och illegala ekonomiska aktiviteten. Den illegala ekonomin skapar rikedom för ett fåtal, osäkerhet för flertalet och kraftigt minskade skatteinkomster.
 - att en ärlig och effektiv stat byggs upp och att statens roll åter stärks för att reglera ett politiskt och ekonomiskt klimat som stimulerar produktiva investeringar,
 - effektiva skattesystem, som kan finansiera de investeringar som krävs, också i mänskliga resurser, framför allt genom skola och hälsovård för alla,
 - ansvarsfulla utländska investeringar,
 - fred och respekt för minoriteters intressen.
- Medan några få länder har kunnat stoppa den negativa utvecklingen och sakta är på väg upp är vägen lång för de flesta. För att de ska lyckas krävs bland annat:
- fortsatta och förstärkta demokratiska system,

Demokrati och ansvar

MÄNNISKORS MAKTLÖSHET på det lokala planet är en del av bristerna i demokratin på det nationella planet. Det är ingen tillfällighet att den allmänna välfärden i de rika länderna utvecklades parallellt med människors organisering i fackföreningar och medborgarorganisationer.

Men en formellt fungerande demokrati är inte tillräcklig. Den indiska demokratin förhindrar inte maktövertagande gentemot och maktlöshet för de fattiga. De europeiska eller nordamerikanska demokratierna förhindrar inte att de fattiga har svårt att göra sina krav hörda.

Odemokratiska regimer, militärdiktaturer och eliternas kamp om makten har utgjort de kanske största hindren mot en positiv utveckling. Stormaktskonflikten under det kalla krigets dagar förvärrade denna situation. Politiska intressen blev viktigare än fred och utveckling. I många länder ledde detta till maktmissbruk, förtryck, korruption och att arbetet för utveckling och rättvisa eftersattes.

I varje land står olika intressen mot varandra. I brist på utbildning och organisation har den fattiga majoritetens intressen underordnats styrande eliters. Visserligen har sociala reformer, som undervisning och hälsovård utvecklats i de flesta länder och en del länder har också haft en imponerande ekonomisk utveckling, som gynnat alla. Men utvecklingen har sällan varit fattigdomsinriktad.

En stark våg av demokratisering har de senaste årtiondena börjat förändra denna situation. Demokratier har ersatt militärregimer i

FOTO: GUSTAF ENEROTH/PHOENIX

Östtimor, Balibo. Registrering av väljare inför folkomröstningen i augusti 1999. Cirka 95 procent av de röstande valde att signera med tumavtryck istället för med en skriftlig signatur.

Latinamerika, enpartisystem har ersatts av flerpartisystem i Afrika och Öst-Europa och den ekonomiska utvecklingen i Asien har bidragit till starkare krav på demokrati.

Men bakslag är inte ovanliga. Maktmissbruk och förtryck är mycket vanligt förekommande i Afrika. De demokratiska systemen är svaga. För att demokratin och en fattigdomsorienterad utveckling ska kunna försvaras och förstärkas krävs självständiga rättssystem, fria medier och starka civila organisationer.

Det är på sådana grundvalar som en fattigdomsorienterad politik kan genomföras och ett konstruktivt samarbete kan byggas upp mellan staten, enskilda organisationer, folkliga rörelser och de fattiga i samhället.

Saijani 1976 och 1997. På tjugo år har denna, liksom tusentals andra indiska byar, upplevt en enorm utveckling. Utbildning och bättre inkomster gör att människorna kan se hoppfullt på framtiden.

Förändringens vindar i Saijani

I mitten av 1970-talet besökte författaren Lasse Berg och fotografen Stig T Karlsson byn Saijani i norra Indien. När de 21 år senare besökte byn och bonden Bhagants familj hade mycket förändrats.

”I de kastlösas del av byn ser allt annorlunda ut. Alla vi möter har rena och hela kläder, många har skor. De flesta har fått riktiga hus och gatorna har ordentligt anlagda avlopp...

Ändå är det de förändrade attityderna som är mest slående. TV:n spelar här en nyckelroll, liksom radion gjort under ett par årtion-

den innan... Bhagant som förra gången nätt och jämt visste att han bodde i Indien och inte kände till mycket om tillvaron bortom byns åkrar kan nu dagligen se nyheter från hela världen och politiker som lovar en framtid av mjölk och honung...

Han säger att han är nöjd med sitt långa liv.

– Jag tycker det har varit bra eftersom vår tillvaro blivit så mycket bättre nu. Ni kommer ju ihåg hur jag hade det förr. Nu tjänar mina barn pengar och tar ansvar för sina egna liv....

Han kommer in på utbildningens roll för alla förändringar i både materiella förhållanden, levnadsvanor och tänkande.

– I min generation var alla analfabeter, i mina barns generation gick några i skolan, i mina barnbarns generation går alla i skolan.

Han slår gång på gång fast att det handlar om enorma förändringar. Visst har de fattiga fått det bättre, det är ingen tvekan om det. Åkrarna ger mycket bättre skördar nu för tiden.

En annan viktig skillnad är att man inte längre behöver låna

pengar hos penningutlånarna. När vi kom hit förra gången hade dessa ett fast grepp över nästan hälften av de indiska byarnas alla fattiga... Bhagant berättar att nu är det bara att gå till banken, där man fyller i ett formulär, ger tjänstemannen en muta på 1 000 rupier och sedan kan kvittera ut ett lån på 7 000 till rimlig ränta....

Inte heller tycks storbönderna längre ha samma makt på liv och död som förr över sina lantarbeta-re. Folk är rörligare, arbetskraft behövs i städer och på vägbyggen till exempel. Storbonden har inte som förr ett livslångt monopol som arbetsgivare i byn.”

Ur "I Asiens tid", text Lasse Berg & foto Stig T Karlsson, Ordfront 2 000

Minskad fattigdom i Indien

Idag är omkring en tredjedel av indierna fattiga (inkomst under 1 USD per dag) vilket är en kraftig förbättring. Som störst var fattigdomen i slutet av 1960-talet, när nästan två tredjedelar av människorna var fattiga.

En viktig förändring under denna period är att den ekonomiska politiken i början av 70-talet ändrades, med ökad tonvikt på jordbruket och utbyggnaden av infrastrukturen, samtidigt som den gröna revolutionen kraftigt ökade skördarna.

Inkomsterna för landsbygdsfamiljer ökade stadigt under perioden 1970-1990. Detta trots en ökad befolkning, minskat jordinnehav per familj och fler jordlösa. En viktig orsak, var att lönerna under denna period steg och att bondefamiljerna fick en ökad andel av sin inkomst från lönearbete. Särskilt betydelsefull för denna utveckling var den offentliga sektorns arbetsskapande program.

Stark tillväxt under 90-talet

1991 tvingades Indien lägga om sin hittills mycket reglerade ekonomi. Landet öppnades upp mot den globala ekonomin, näringslivet fick ökade friheter och statens utgifter trimmades ner. Efter ett par års omställningsproblem hade detta lagt grunden för fortsatt stark allmän tillväxt. Men förändringarna innebar också

att de statliga arbetsprogrammen minskade, liksom de sociala investeringarna. Som en effekt av dessa förändringar stannade fattigdomsminskningen av i början av 90-talet. Utvecklingen de senaste åren är emellertid mer osäker. De flesta menar dock att den starka nationella tillväxten har lett till en fortsatt minskning av andelen fattiga. Den ekonomiska politiken är dock inte inriktad på att bekämpa fattigdomen.

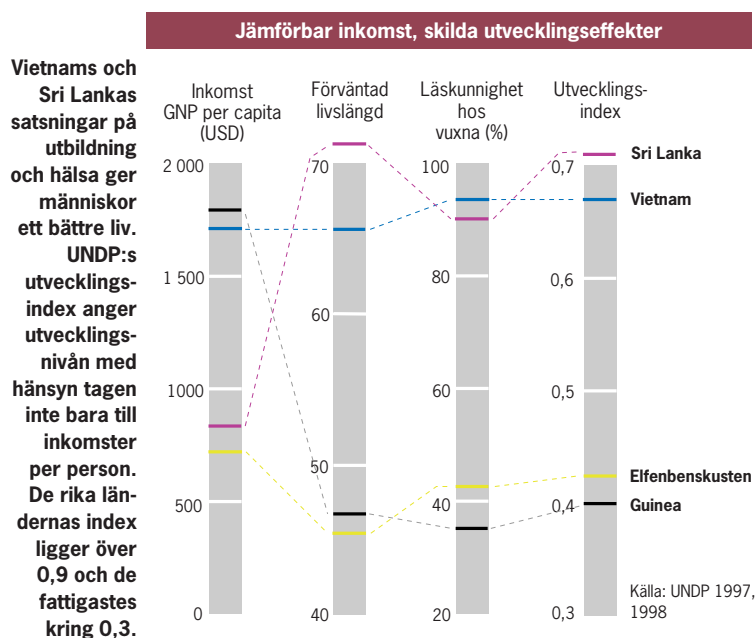
Klyftorna ökar

Utvecklingen skiljer sig samtidigt avsevärt i olika delar av landet. Det visar sig att de delstater som lyckats bäst i fattigdomsbekämpningen är Västbengalen (där en jordreform och lokal demokratisering spelat en viktig roll), Kerala (som länge satsat på allmän utbildning och hälsovård) och stater som Andra Pradesh och Maharashtra där fattigdomsprogrammen varit starkare, med till exempel subventioner riktade till de fattigaste och sysselsättningsprogram.

Den nya politiken har också lett till fortsatt ökade klyftor i Indien, med en stor medel- och överklass på 100-200 miljoner människor. Skattepolitiken har inte ändrats för att öka statens resurser för nationell utveckling. Endast cirka åtta miljoner människor betalar skatt av en befolkning på cirka en miljard.

Källor: Världsbanken, 2000; *Poverty and Human Development*, UNDP 1997; Lasse Berg, *I Asiens tid*, 2000

En tillväxt som gynnar alla

DEN EKONOMISKA TILLVÄXTEN – en ökning av produktionen av varor och tjänster – spelar en mycket viktig roll för en minskning av fattigdomen. Den stora minskningen av fattigdomen i många ostasiatiska länder de senaste decennierna är direkt relaterad till den snabba ekonomiska tillväxten. Enligt Världsbankens beräkningar ger en genomsnittlig ökning av konsumtionen med en procent en minskning av andelen fattiga med två procent.

Men en viss grad av ekonomisk tillväxt kan ge väldigt olika utslag på om och hur fattigdo-

men minskar, eller till och med ökar. En från början stor ojämlikhet i inkomster och tillgångar begränsar de fattigas möjlighet att få del av tillväxtökningen. Detta främst därför att den ekonomiska utveckling som sker inte är inriktad på att främja en bred ekonomisk utveckling. Avancerade jordbruksmetoder på exportinriktade gårdar eller högteknologisk produktion i kapitalintensiva industrier gynnar ett lands ekonomi, men i första hand en mindre grupp företagare och landets elit.

En effektiv stat

Marknaden gör inte mycket av detta på egen hand, det krävs också en effektiv stat som ser till folkflertalets intressen. En sådan aktiv ekonomisk politik har gett goda resultat i många asiatiska länder. Men för fattiga afrikanska länder är detta idag ännu svårare, då de är pressade att anpassa sig till den globala ekonomin.

För att minska fattigdomen behöver staterna också koppla samman den sociala och den ekonomiska politiken. Sociala frågor som skola och hälsovård får inte komma i andra hand när ekonomiska reformer genomförs, vilket skett de senaste decennierna. En frisk och utbildad befolkning är också en förutsättning för en ekonomisk utveckling som gynnar alla.

En stark, demokratisk stat har möjlighet att bättre fördela de nationella inkomsterna och inrikta ekonomin på de fattigas välfärd. Idag

”Det viktiga är att bli rik”

1999 reste Lasse Berg och Stig T Karlsson till Kina, som den senare besökt 20 år tidigare tillsammans med författaren Folke Isaksson. Under mellantiden har marknadsekonomi införts och enorma förbättringar åstadkommits.

”Vi går ut på fälten. Vid en fiskdamm hittar vi Xie Xueying och hennes man Huang Minhang, som verkar öppna och sympatiska, 30 respektive 40 år gamla. De accepterar att vi slår följe med dem några dagar.

De bor med sina tre tonåriga barn i en enkel bostad ute bland familjens 500 litchi- och papaya-träd. Förutom fiskdamm och fruktträdgård har de också en svinbetsättning. Det är 25 grader varmt, regn i luften, svalka under träden där högar av sopor lagts ut lite här och var...

Marken arrenderar de sedan

Huang går före medan hustrun Xie kommer efter, bärande på oket. Ofta är det kvinnorna som utför det tyngsta arbetet på landsbygden.

Familjen vid middagsbordet. På väggen hänger en bild av en bil – det är Huangs Minhangs, faderns, största önskan att en dag kunna köpa en bil.

1991 av byn. Mannen klagar lite över vad det kostar, liksom över alla dryga sociala avgifter. Sådant var ju mer eller mindre gratis förr på folkkommunens tid. Men de säger med en mun att de tjänar mycket bättre nu. En årlig vinst på sådär en 30 000–40 000 kronor blir det nog på fruktträden. Sedan tillkommer det andra. Dessutom har de fått den ovärderliga friheten att själva bestämma över sitt arbete.

– Förr var det arbetsplikt, säger han... Den stora skillnaden från tiden före reformerna är att nu kan alla som är duktiga tjäna ordentligt med pengar och bli rika.

– För mig personligen är det viktigaste med den nya politiken att jag blivit rikare. Idealet är att tjäna mycket pengar. Då kan man också hjälpa andra.

Gör du det då?

– För något år sedan var många sjuka i släkten. Då gick det åt mycket pengar.

Det är första och enda gången under denna resa i Kinas rika kustprovinser som någon självmant nämner att det kanske inte gått lika bra för alla landets invånare. Detta trots att oberoende statistik visar att ojämlikheten ökat kraftigt under reformperioden, och att den är stor även sett i ett asiatiskt perspektiv, värre än i Indien till exempel. Inte bara utveckling och rikedom, utan också arbetslöshet och utslagning har varit den nya tidens följeslagare när folkkommunernas trygghetssystem sopats undan och individen står ensam med sina eventuella besparingar inför sjukdom och ålderdom.”

Ur ”I Asiens tid”, text Lasse Berg & foto Stig T Karlsson, Ordfront 2000

Bonde vid Mount Elgon i Kenya. Jordreformer, utbildning, långivning, vägbyggen och stöd till konstbevattning är några sätt att hjälpa småbönderna att öka sin produktivitet och sina inkomster.

har uttrycket ”en fattigdomsinriktad tillväxt” vunnit gehör internationellt. Även Världsbanken förordar idag en ekonomisk politik som stimulerar en tillväxt, som i högre grad gynnar de fattiga. En sådan politik innebär att staten stödjer utvecklingen av en arbetskraftsintensiv produktion, produktion också för den interna marknaden och inte minst en stimulans av småböndernas jordbruk. Åtgärderna kan inkludera jordreformer, utbildning, långivning, vägbyggen, konstbevattning etcetera.

För att genomföra detta krävs också förbättrade skattesystem. I många utvecklingsländer är beskattningen mycket låg, vilket gör att rika individer och företag slipper ta ansvar för landets välfärd. Staten kan också driva en mer fattigdomsorienterad politik genom att minska till

exempel militärutgifterna och statlig lyxkonsumtion och öka satsningarna på utbyggnaden av infrastrukturen.

Tillväxt, men skiftande fördelning

Efter årtal av krig ökade tillväxten i Uganda under 1990-talet. På sex år minskade andelen fattiga från 56% till 44%. Tillväxten fördelades och gynnade alla grupper. Ojämlikheten i samhället minskade något och konsumtionen bland fattiga ökade betydligt snabbare än för de rikare. Bland producenter av exportgrödor minskade fattigdomen dubbelt så snabbt som för landet som helhet.

Brister skapar fattigdom

FOTO: TRYGVE BØLSTAD, PHOENIX

Världsbanken sammanställde år 2000 studien "Voices of the Poor", baserad på en rad analyser i vilka över 60 000 fattiga människor i ett 50-tal länder deltagit. Studien fann många gemensamma mönster trots att "de fattiga" kan delas upp i en mängd olika grupper och enskilda öden, var och en med sina unika villkor och förutsättningar. Man fann också att fattigdomen aldrig är statisk, utan alltid rörlig och föränderlig. De gemensamma mönstren pekar mot möjliga åtgärder för att leda utvecklingen i positiv riktning.

Fattigdom kan sägas byggas på bristande tillgångar av olika slag. Dessa brister på tillgångar omöjliggör ofta för en människa att arbeta sig ut ur fattigdomen.

"Fattigdom är förnedring, känslan av att vara beroende och att vara tvungen att acceptera förolämpningar och nonchalans när vi söker hjälp."

Brist på materiella tillgångar

Bristen på mat och rent vatten är det grundläggande uttrycket för djup fattigdom. Men fattigdom är också brist på en rad andra materiella ting, som en dräglig bostad, kläder, redskap eller transportmedel. Dessa brister varierar i olika samhällen. Eftersom de flesta fattiga människor lever på landsbygden är bristen på jord och goda tillgångar för att bruka den, kanske den viktigaste faktorn, som håller människor kvar i fattigdom.

"Hungern kan aldrig stillas, törsten kan aldrig släckas; aldrig kan man sova tills man är utvilad"

"Fattigdomen beror på jorden; den som

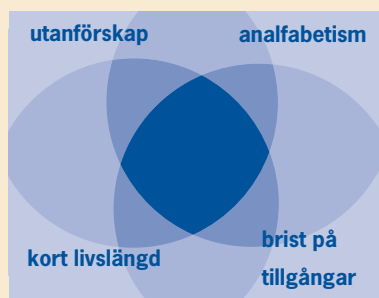

Kenya, Kisumu. I en fattig stadsdel steker kvinnor fiskskelett av nilabborre för att äta. Filéerna exporteras.

inte har någon måste undantagslöst ge sig av för att göra dagsverken."

Brist på mänskliga tillgångar

För dem som saknar materiella och produktiva tillgångar blir den egna kroppen den viktigaste tillgången i strävan att överleva och få det bättre.

Fattigdomen har många dimensioner – dålig hälsa, analfabetism, utanförskap, brist på produktiva tillgångar. Tillsammans formar de ett mönster, där negativa faktorer förstärker varandra.

KÄLLA: UNDP 1997

"Jag är gammal och kan inte arbeta, därför är jag fattig. Till och med min jord är gammal och trött, så det lilla jag lyckas arbeta ihop ger inte tillräckligt för mig och mina barn."

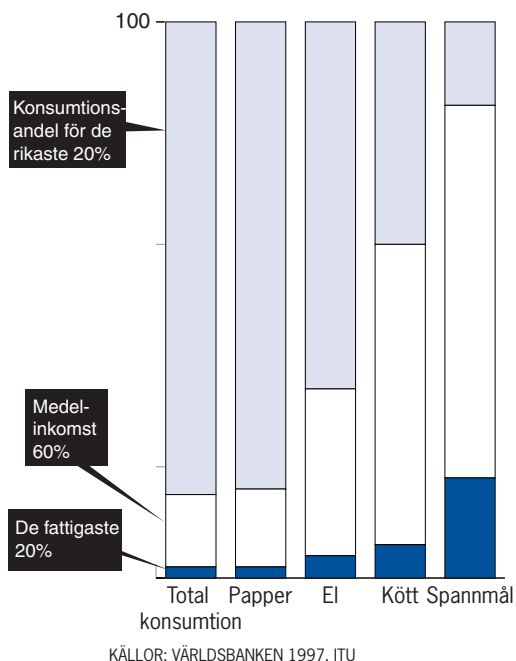
Läskunnighet är en mänsklig tillgång som har en avgörande betydelse för en människas möjligheter till ett bättre liv.

Framför allt öppnar kunskapen upp världen och gör information som kan leda till ökad produktion tillgänglig. Man kan läsa instruktioner och ta del av vad som händer i samhället runtomkring. Utbildning, särskilt utbildning av flickor och kvinnor, är en mycket viktig faktor för familjens beslut i en rad frågor som påverkar deras välfärd.

"Jag kan inte läsa. Jag är som en blind människa."

Hälsan är ofta avgörande för om en person eller familj ska falla ner i eller ta

Andel av världskonsumtionen, 1995

sig ut ur fattigdom. När hälsovårdssystemen inte är tillräckligt utvecklade eller alltför kostsamma kan en familjemedlems sjukdom leda till att ett helt hushålls stabilitet undermineras.

Brist på sociala tillgångar

Människor har förmåner och förpliktelser genom att vara delar av sociala nätverk. De sociala nätverken kan ses som den fattiges försäkring mot olycka. Genom sina sociala kontakter kan den fattige bättre klara av plötsliga behov vid till exempel sjukdom och arbetslöshet. I första hand består det sociala kapitalet av den egna familjen och släkten, men innefattar även ofta grannar, byn, kyrkan.

Det sociala kapitalet är livsavgörande för fattiga under kritiska perioder, då de ofta inte får det stöd de behöver utifrån.

Detta sociala kapital kan förstärkas genom att människor sluter sig samman i intressegrupper, som sträcker sig också utöver den egna släkten och byn och ger de fattiga en starkare röst.

"Om det inte hade varit för hjälpen vi fick från byn så hade barnen svultit ihjäl."

Brist på miljötillgångar

Fattiga människor lever ofta i miljöer som gör dem mer sårbara och som begränsar deras möjligheter. Klimat- och markförhållanden är kritiska faktorer för majoriteten av världens fattiga. Närmare en tredjedel av befolkningen i utvecklingsländerna lever i torra områden. Befolkningsökningen har gjort att jordinnehav minskat samtidigt som nya jordar tagits i bruk i miljömässigt känsliga områden. Över 500 miljoner människor lever i det torra Sahel eller på Andernas och Himalayas sluttningar. Brist i miljön skapar miljöflyktingar, vilket ökar fattigdomen också i städerna och även är en källa till konflikter och krig. Torkår underminerar de tillgångar som byggts upp under goda år, leder till skuldsättning, tvångsförsäljning av ägodelar och av jord, svält och sjukdom.

"För tio år sedan skördade vi tio säckar

kassava och åtta säckar majs per tunnland. Idag, på grund av minskad bördighet och dåliga regn och eftersom vi inte har råd med konstgödsel eller bättre utsäde, får en del av oss tre eller fyra säckar majs medan andra inte får ut någonting."

Ökad eller minskad sårbarhet

Människors avsaknad av väsentliga tillgångar, i form av produktionsmedel, bostad, vatten, elektricitet, utbildning, hälsa, politisk organisering eller viktiga sociala relationer, gör att de är sårbara och att risken för fortsatt eller djupare fattigdom ökar.

Ett stärkande av en tillgång stärker andra och inleder en positiv utveckling: en god social organisering kan leda till bättre skötsel av miljön eller vattentillgångarna, öka produktionen och förbättra hälsan. Den kan också leda till politiskt deltagande och framgång i krav på till exempel bättre skolor eller vägar.

En förlust av tillgångar leder å andra sidan till försämringar: ekonomiska kriser kan orsaka ökad miljöförstörelse, till sammanbrott i familjen eller till att de sociala nätverken undermineras.

Citaten är hämtade ur Världsbankens rapport Voices of the Poor (2000).

Utvecklingen i byn Makkaupur i Indien visar hur stärkta tillgångar leder till en spiral av positiv utveckling.

"Det är ingen förändring som skett, det är en total omvandling. Se bara på våra hus, nu har till och med de fattiga fina hus. Då var nästan alla analfabeter. Nu kan de flesta läsa och varenda människa här är medveten, inriktad på ytterligare förändringar till det bättre. Om en åkerlapp på en bigha förr gav 200 kilo i skörd, så får man nu 800 kilo, eftersom den nya generationen infört bättre metoder. Den stora skillnaden mot förr är att då visste vi verkligen ingenting, vi hade ingen utbildning, ingen information om världen utanför byn."

Ur boken "I Asiens Tid"; Lasse Berg/Stig T Karlsson; Ordfront 2000

De omöjliga skulderna

NÅGRA ÅR FÖRE millennieskiftet skapades i Sverige och andra länder en rörelse för en avskrivning av större delen av u-ländernas skulder. Rörelsen, Jubel 2000, samlar kyrkor, fackföreningar, biståndsorganisationer och enskilda. I nationella och internationella sammanhang pressar de regeringar och finansorganisationer att diskutera mer långtgående åtgärder för att lätta u-ländernas skuldbörda. De pekar också på den absurda situationen att u-länderna betalar mer till de rika länderna än vad de får i utvecklingsstöd. Skulderna har blivit ett mycket tydligt utvecklingshinder.

Många fattiga länder dras idag med utlandsskulder som långt övergår deras förmåga att betala. Ofta tvingas de avsätta över 20 procent av sin statsbudget till skuldbetalningar, vilket i många fall är mer än vad de har råd att satsa på sociala program.

Skulderna steg snabbt

Skulderna började växa på 1970-talet, i en period när mycket internationellt kapital fanns tillgängligt. Utvecklingsländerna uppmuntrades då att låna för att investera i sin utveckling. Olika faktorer ledde sedan till att skulderna snabbt ökade utan att någon kraftfull tillväxt i de fattiga länderna åstadkoms. Oljeprishöjningar och ökade räntekostnader försvagade u-ländernas position. Ineffektiva och korrupta

Skuldbördan

U-ländernas skulder uppgår till över 2 400 miljarder dollar. Stora delar av dessa skulder kommer aldrig att kunna betalas tillbaka. Under perioden 1984-91 betalade u-länderna 209 miljarder dollar mer till långivarna än vad de fick i nya lån. Trots det fördubblades skulden under 80-talet. Skulderna har vuxit från fem procent av ländernas BNI 1970 till 139 procent 1999. Flödet av pengar från u-länderna till i-länderna begränsar deras utvecklingsmöjligheter.

regeringar investerade inte de lånade medlen på bästa sätt. En internationell lågkonjunktur försvagade den dragkraft, som skulle ha gynnat u-ländernas tillväxt.

Olika typer av skuldombörhandlingar har genomförts, men de har främst fungerat så att de möjliggjort för länderna att fortsätta betala sina ränteskulder, utan att på allvar lätta deras skuldbörda. På senare år har mer långtgående initiativ tagits för att minska de mest skuldsatta ländernas börda. Arbetet leds av Världsbanken och IMF, som är de stora multilaterala långivarna. Men dessa skuldavskrivningar berör bara en mindre del (10 %) av utvecklingsländernas totala skulder.

Ny ekonomisk politik villkor för lån

Världsbanken/IMF har som villkor för lån och skuldbörhandlingar att länderna genomför en

Prag, september 2000. Vid Världsbankens och IMF:s möte kräver demonstranter av de fattiga ländernas skulder. Korsen symboliserar de många som dör på grund av ländernas fattigdom.

FOTO: JOCKEL FINCK/PRESSENS BILD

Skuldavskrivning

En bred internationell rörelse, med deltagande av enskilda organisationer, kyrkor och fackföreningar, har bildats för att driva en kampanj för en avskrivning av de fattigaste ländernas skulder. Rörelsen menar att Världsbanken/IMF gör för lite i alltför långsam takt. Minst 52 länder behöver omfattas av mer långtgående

skuldavskrivningar. Man kritiserar också att bidragen till den fond som ska finansiera skuldåttnaderna i hög grad tas från biståndet. Världsbanken /IMF bör själva stå för avskrivningen av de egna lånen, menar man. Eftersom många lån tagits av diktatoriska regimer och inte alls gynnat medborgarna, bör sådana lån helt efterskänkas.

ekonomisk politik som stabiliserar landets ekonomi och lägger grunden för en mer positiv utveckling. Med de nya initiativen gentemot de mest skuldsatta länderna ställs nu också krav på att länderna utvecklar strategier för att bekämpa fattigdomen och satsa de resurser som frigörs på sådana program. Detta ökar pressen på skuldsatta regeringar att faktiskt

rikta lån och egna resurser till att bekämpa fattigdomen. Kritikerna menar att Världsbanken/IMF:s initiativ inte räcker och att större skuldavskrivningar behövs.

Ett ökat utvecklingsbistånd är också nödvändigt. Idag går inte mer än 0,23 procent av de rika ländernas BNP till bistånd. Trots allt tal om fattigdomsbekämpning har biståndet minskat.

Andelen fattiga i världen har de senaste 50 åren minskat snabbare än någonsin tidigare. Dagens globala samarbete gör det möjligt att utrota den extrema fattigdomen. För att det ska lyckas krävs mer rättvisa internationella ekonomiska relationer och en tillväxt som även gynnar de fattiga.

Fattiga människor och grupper måste också få ett ökat inflytande, för att demokratin ska fördjupas och utvecklingen gå i rätt riktning.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE
105 25 Stockholm
08-698 50 00
www.sida.se